

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗДАТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ

В статье изложены исходные позиции и результаты исследования инновационной культуры педагогических работников, представлена экспериментальная методика самооценки инновационной культуры педагога «СИКП» для изучения способности личности к педагогическим и профориентационным инновациям.

Ключевые слова: инновационная культура, инновационные средства профориентации, инновационная педагогическая деятельность.

The article describes the initial positions and results of the study culture of innovation teaching staff. Presented an experimental technique of self-appraisal culture of innovation of teacher to study the ability of the personality in innovation educational work and vocational guidance .

Keywords: innovation culture, innovative methods professional orientation, innovative educational activities.

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується стрімким розгортанням інноваційного перетворення та розвитку освіти. Рівень інноваційної культури суспільства формується, відтворюється та транслюється, найбільшою мірою, саме педагогічними працівниками. Тому важливим є розуміння та усвідомлення ідеї про те, що необхідною складовою профорієнтації в системі педагогічної освіти є розвиток інноваційної культури педагогічних працівників. Володіння інноваційною культурою забезпечує професійний та особистісний розвиток педагогічних працівників, їх здатність

створювати та передавати освітні цінності [4]. У відповідності до цього виникає необхідність розгляду феномена інноваційної культури як своєрідного ресурсу розвитку особистості педагогічного працівника, як засобу професійної орієнтації молоді на професії педагогічного спрямування.

Особистість як особлива якість людини, що набувається нею в соціокультурному середовищі в процесі спілкування, спільної діяльності та творчості розглядається в руслі суспільних наук. У змісті гуманістичних, філософських і психологічних концепцій особистість — це людина як цінність, заради якої здійснюється розвиток суспільства [1].

Відповідно до культурно-історичної теорії детермінація розвитку особистості полягає в тому, що соціокультурне середовище є джерелом, яке живить розвиток особистості. При цьому культура не є чинником, що безпосередньо визначає особистість як таку, а є умовою здійснення діяльності людини. Культура несе ті суспільні норми, цінності, ролі, церемонії, знаряддя, системи символів та знаків, з якими стикається індивід. Рушійною силою розвитку особистості виступають спільна діяльність і спілкування, за допомогою яких здійснюється рух особистості в світі людей, залучення її до культури. Взаємовідношення між індивідом як результатом антропогенезу, особистістю, яка засвоїла суспільно-історичний досвід, і індивідуальністю, яка перетворює світ, полягають в тому, що індивідом народжується та є кожна людина, особистістю вона стає на основі її залучення до культурно-історичного досвіду в процесі спільної діяльності та спілкування, в ході яких виявляється індивідуальність особистості та відстоюється нею в соціокультурному середовищі [2].

Науковий аналіз інноваційної культури педагогічних працівників передбачає її вивчення як особистісної характеристики суб'єкта інноваційної педагогічної діяльності та носія й транслятора інноваційної культури [3]. Саме тому дослідження психології інноваційних засобів профорієнтації стало провідною метою науково-дослідної роботи відділу профорієнтації і психології професійного розвитку ІПОД НАПНУ. Для реалізації означеної

мети нами здійснено теоретико-методологічне обґрунтування психологічної структури інноваційної культури педагогічних працівників як їх здатності до впровадження і створення педагогічних інновацій в процесі професійної діяльності та профорієнтаційної роботи з молоддю, обґрунтовано вихідні положення концепції дослідження «Психологія інноваційних засобів профорієнтації в системі педагогічної освіти», у відповідності з якими розроблено експериментальну методику вивчення здатності педагогічних працівників до використання інноваційних засобів профорієнтації.

Необхідність вивчення інноваційної культури педагогічних працівників вимагала застосування адекватних методів психологічного дослідження та психодіагностики, результати використання яких дозволили скласти комплексне уявлення про її структуру. Так, дослідження інноваційної культури педагогічних працівників загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних та вищих навчальних закладів здійснене за суб'єктивним (самооцінка інноваційної культури особистості педагога) і об'єктивним (комплекс стандартизованих методик) методами. Самооцінка інноваційної культури ґрунтувалася на самостереженні, що здійснювалося засобом анкетування та тестування педагогічних працівників. Використання психодіагностичного комплексу стандартизованих методик забезпечило більший рівень об'єктивності досліджуваних характеристик інноваційної культури педагогічних працівників на основі співставлення результатів, отриманих в ході їх застосування з результатами самооцінки. Також нами були використані методи математичної обробки психологічних даних та їх інтерпретації. Математична обробка отриманих в ході емпіричного дослідження інноваційної культури педагогічних працівників позашкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів здійснювалася методами первісної статистики, на основі чого визначалися критерії низького, середнього та високого рівнів розвитку інноваційної культури особистості педагога, та кореляційного аналізу, в ході проведення якого виявлялася наявність взаємозв'язків між досліджуваними характеристиками.

До участі в дослідженні інноваційної культури було залучено 462 педагогічні працівники позашкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладів навчальних та сформовано експериментальну групу, що становило перший етап дослідження. На другому етапі було проведено дослідження психологічної структури інноваційної культури педагогічного персоналу загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів за експериментальною методикою «СІКП» та стандартизованими психодіагностичними методиками такими, як: методика «Мотивація досягнення успіху та уникнення невдач» (А.Реан); методика «Ціннісні орієнтації» (М.Рокич); опитувальник самоактуалізації особистості (Н.Каліна); тест діагностики структури інтелекту (Р.Амтхауер); методика багатофакторного дослідження особистості (Р.Кеттелл); теплінг-тест (Є.Льїн). Третій етап – оброблено та проаналізовано отримані результати, проведено кореляційний аналіз, визначено критерії виявлення рівнів розвитку інноваційної культури, розподілено склад експериментальної групи педагогічних працівників за виявленими рівнями розвитку.

Для виконання другого етапу дослідження нами розроблено і апробовано методику самооцінки інноваційної культури педагога «СІКП». Необхідною умовою розробки методики були її стандартизація та забезпечення її валідності, що становило початковий етап у її конструюванні. При виконанні цієї роботи ми дотримувалися результатів теоретичного обґрунтування психологічної структури інноваційної культури особистості, згрупували ознаки та сконструювали шість окремих методик самооцінки інноваційної спрямованості особистості, її фахової та інноваційної компетентності, готовності до інноваційної педагогічної діяльності, інноваційної активності та інноваційної спрямованості як компонентів інноваційної культури.

Розроблена нами методика «СІКП» відповідає вимогам стандартизації (аналізувалися ліво- і правобічні зсуви, міри симетрії й розподіл) та вимогам валідності (здійснювались порівняння та аналіз отриманих з її допомогою даних з результатами, отриманими в ході використання стандартизованих

методик. Використовуючи її як інструментарій для вивчення здатності особистості до впровадження і створення педагогічних інновацій, ми отримали можливість визначення рівнів розвитку таких компонентів інноваційної культури педагогічних працівників, як інноваційна сприйнятливість, фахова та інноваційна компетентність, готовність до інноваційної педагогічної діяльності, інноваційна активність, інноваційна спрямованість особистості, а також можливість побудови психологічного профілю особистості інноваційного педагогічного працівника.

Не вдаючись до розгляду причин і спонукальних сил розвитку кожної окремої складової інноваційної культури особистості педагога опишемо її психологічну структуру за такою схемою: психологічний зміст компонентів, критерії рівнів їх розвитку, критерії загального рівня розвитку інноваційної культури, психологічний профіль особистості інноваційного педагогічного працівника.

Реалізація потреби в пізнанні та пошук нового в педагогічній діяльності починається з активізації інноваційної сприйнятливості особистості педагога, під якою нами розуміється сила і функціональна рухливість (лабільність) нервових та сенсорно-перцептивних, мнемічних і мислительних процесів під час формування цілісного образу сприйняття педагогічної новації. Низький рівень інноваційної сприйнятливості відрізняється слабкістю й ригідністю нервових процесів, довготривалістю та важкістю формування цілісного образу педагогічної новації. На середньому рівні інноваційної сприйнятливості виявляється слабкість і лабільність нервово-психічної діяльності, швидка втомлюваність від нервово-психічної напруги під час формування цілісного образу педагогічної новації. Високому рівню інноваційної сприйнятливості особистості відповідає сила і функціональна рухливість нервово-психічної діяльності, швидкість і легкість формування цілісного образу педагогічної новації.

Цілісний образ педагогічної новації формується на рівні професійних знань та ключових компетенцій (залучення фахової компетентності особистості

педагога) та фіксується на рівні спеціальних знань та спеціальних компетенцій (інноваційної компетентності). На низькому рівні фахової та інноваційної компетентності виявляється недостатність професійних і спеціальних знань, недостатня сформованість ключових і спеціальних компетенцій. Середній рівень фахової та інноваційної компетентності педагогічного працівника відрізняється достатністю професійних і спеціальних знань, сформованістю ключових і спеціальних компетенцій. Високому рівню фахової та інноваційної компетентності відповідають надлишкові професійні і спеціальні знання та ключові й спеціальні компетенції.

Відтворення цілісного образу педагогічної новації в ході процесу нововведення створює підґрунтя для становлення готовності особистості до інноваційної педагогічної діяльності, розвитку особистісних якостей і необхідних для здійснення інноваційної педагогічної діяльності психічних функцій. Готовність особистості педагога до інноваційної діяльності включає особистісні та інтелектуальні особливості (особистісна та інтелектуальна готовність), що зумовлюють успішність цієї діяльності. Низький рівень готовності до інноваційної педагогічної діяльності характеризується недостатністю розвитку особистісних якостей інноваційного педагогічного працівника та функцій інноваційного інтелекту. На середньому рівні готовності особистості до інноваційної педагогічної діяльності більшою мірою виявляються особистісні якості інноваційного педагога та більш розвинуті функції інноваційного інтелекту. Високий рівень готовності особистості до інноваційної педагогічної діяльності відрізняється досконалістю особистісних якостей інноваційного педагога та функцій інноваційного інтелекту.

Інноваційна активність є формою активності особистості інноваційного педагогічного працівника, що зумовлює динаміку зусиль особистості, спрямованих на здійснення інноваційної педагогічної діяльності (впровадження та створення педагогічних новацій). Будучи засобом здійснення педагогічної діяльності і відносячись до активних типів поведінки, інноваційна активність особистості на низькому рівні виявляється в пасивності педагогічного

працівника в процесах нововведення, творення нових елементів інноваційної культури та самотворення. Середній рівень відрізняється активністю педагога в процесі нововведення. На високому рівні інноваційна активність особистості виявляється в процесах творення педагогом нових елементів інноваційної культури та самотворення.

Інноваційна спрямованість особистості інноваційного педагога є системою інтеріоризованих цінностей інноваційної культури, якими опосередкована система психічних функцій особистості, що відтворюються в інноваційному інтелекті, особистісних якостях інноваційного педагога, його мотивації на самотворення та творення інноваційної культури. Низький рівень інноваційної спрямованості характеризується відсутністю ієрархізованої системи цінностей інноваційної культури. На середньому рівні інноваційної спрямованості виявляється їх чітка супідрядність. Високий рівень інноваційної спрямованості педагога відрізняється тим, що творча самодіяльність особистості є провідною цінністю, що підпорядковує інші цінності та їх мотиваційно-сміслові значення.

Таким чином, високому рівню інноваційної культури відповідають інноваційна сприйнятливість, фахова та інноваційна компетентність, готовність до інноваційної педагогічної діяльності, інноваційна активність та інноваційна спрямованість особистості педагога у вищих своїх виявах. Середній та низький рівні інноваційної культури особистості педагога відрізняються відповідними характеристиками означених компонентів.

Різні варіанти співвідношення між компонентами інноваційної культури та рівнями їх розвитку виявляються в психологічному профілі інноваційного педагогічного працівника, серед яких визначаються: «консерватор», «традиціоналізатор», що відрізняються низьким рівнем фахової інноваційної культури особистості у цілому; «інноватор», «інституалізатор», які характеризуються середнім рівнем розвитку фахової інноваційної культури особистості педагога; «генератор», «новатор», яким властивий високий рівень розвитку інноваційної культури.

За результатами дослідження структури інноваційної культури педагогічних працівників загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів було здійснено їх класифікацію за психологічним профілем особистості інноваційного педагогічного працівника: 1,6 % педагогів-новаторів, які створюють педагогічні новації - нові елементи фахової інноваційної культури; 8,23 % педагогів-генераторів, які розвивають педагогічні новації, обираючи більш ефективні, оптимальні; 14,5 % педагогів-інституалізаторів, які перетворюють педагогічні новації в наукове знання, інституалізують їх (відтворюють у таких описових формах, як наукова стаття, методика, концепція, теорія тощо), вводять до системи знань педагогічної науки; 38,07 % педагогів-інноваторів, які безпосередньо здійснюють процес нововведення, впроваджують інституалізовану педагогічну новацію в педагогічну практику; 37,6 % педагогів-традиціоналізаторів, які використовують педагогічну інновацію, розповсюджуючи її та перетворюючи в педагогічну традицію.

Отже, інноваційний педагог характеризується здатністю до створення нових елементів інноваційної культури та самотворення, усвідомленням себе як суб'єкта інноваційної педагогічної діяльності, носія та творця інноваційної культури, що формується протягом історичного періоду розвитку інноваційної педагогічної спільноти, засвоюється, привласнюється та розвивається особистістю в процесі інноваційної педагогічної діяльності.

Таким чином, можна зробити висновок, що особистість стає інноваційною в результаті її залучення до інноваційної культури в процесі інноваційного спілкування та інноваційної діяльності. Саме тому важливими характеристиками інноваційної особистості є особистісні властивості та якості, що забезпечують її здатність до інноваційного спілкування та інноваційної діяльності, в процесі яких особистість оволодіває інноваційною культурою, засвоює її, створює її нові елементи та змінюється сама.

Література:

1. *Балл Г.О.* Творчість як атрибут культури і особистості. Проблеми і напрями розвитку особистісної готовності педагогічних працівників та учнів

професійного ліцею до творчої та інноваційної діяльності: зб. наук.–метод. матеріалів / Г.О. Балл // [за ред. А.П. Красовського і В.В. Рибалки; кол. авторів]. – К.: ІПППО АПН України та УПТО ГУОН КМДА, 2006. – С. 19–26.

2. *Выготский Л.С.* Собрание сочинений / Л.С. Выготский // В 6–ти т. – М.: Педагогика, 1984. Т. 4. – 433 с.

3. *Дичківська І.М.* Інноваційний компонент у змісті вузівської підготовки педагога. Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. ст. / І.М. Дичківська // Крим. держ. гуманіт. ін-т. – К., 2001. – С. 136–141.

4. *Клокар Н.І.* Психолого-педагогічна підготовка вчителя до інноваційної діяльності: дис...на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.І. Клокар; Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1997. – 227 с.